

УДК 336.717.1

Економічна суть і необхідність оцінки фінансового стану членів платіжних систем

Інна Олександрівна Школьнік,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Ніна Павлівна Горідько,
старший викладач кафедри ВМ та ІТ
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

Анотація. Проведено аналіз трактування науковими співробітниками поняття «фінансовий стан». Здійснено його уточнення з метою подальшого застосування до оцінки діяльності членів платіжних систем.

Ключові слова: платіжна система, член платіжної системи, фінансовий стан, фінансова позиція, фінансове становище, рівень ризику, заходи щодо обмеження ризику.

Постановка проблеми. Останні два десятиріччя в Україні стрімко розвиваються платіжні системи і, відповідно, зростає кількість їх членів. В умовах невизначеності фінансового стану учасників існує ймовірність виникнення ризиків самої платіжної системи. У цьому зв'язку актуально постає питання щодо визначення поняття фінансового стану та можливості його застосування для своєчасного виявлення причин, які можуть призвести до виникнення ризиків, повного усунення чи мінімізації цих ризиків.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та практичні аспекти оцінки фінансового стану розглядалися в працях вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, зокрема, М. І. Баканова, І. Т. Балабанова, І. О. Бланка, В. М. Івахненка, М. Я. Коробова, В. М. Родіонової, Г. В. Савицької, В. В. Сопка, Г. Б. Поляка, М. Г. Чумаченка, А. Д. Шеремета й ін. Однак згадані автори переважно займалися оцінкою фінансового стану підприємств і їх дослідження були спрямовані на розробку методів та механізмів такої оцінки. Також вони не мають однозначного трактування категорії «фінансовий стан» і, на нашу думку, жодне із визначень не задовольняє вимог платіжної системи.

Метою статті є уточнення поняття «фінансовий стан» щодо адекватного його застосування для оцінки діяльності членів платіжних систем.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В економічній літературі існує багато підходів до визначення фінансового стану і велика кількість понять, пов'язаних та ідентифікованих з ним. Так, І. О. Бланк вважає, що фінансовий стан – це рівень збалансованості структурних елементів активів і капіталу, а також рівень ефективності їх використання. Також учений увів сентенцію «фінансова позиція», яка є станом обсягу активів та капіталу, а також основних фінансових результатів на певну дату [1]. Таким чином, фінансовий стан, як і фінансова позиція, за визначенням, є величиною точковою, тобто фіксується на конкретну дату.

На думку М. І. Баканова та А. Д. Шеремета, фінансовий стан – це узагальнювальний показник, що відображає наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів [2].

Г. Б. Поляк стверджує, що фінансовий стан – не окремий показник, а лише характеризується сукупністю показників, які розкривають процес формування і використання фінансових коштів. Водночас, цей дослідник використовує категорію «фінансове становище», яке ідентифікує з поняттям «фінансовий стан» [3]. У Великому економічному словнику «фінансове становище – це активи організації, зіставлені з їх джерелами (зобов'язаннями та власним капіталом)» [4, с. 687].

Вищенаведені визначення свідчать про розуміння фінансового стану чи фінансового становища як складного, комплексного (узагальнювального) показника, водночас не зрозуміло, вважається це поняття статичним чи динамічним.

Найбільш об'ємно тлумачення фінансового стану подає М. Я. Коробов: «...фінансовий стан – це... міра забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для... своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями...» [5, с. 354].

У багатьох працях ототожнюються поняття «фінансовий стан» та «фінансова стійкість». Інше визначення фінансової стійкості наведено в економічному словнику: «Стійкість підприємства, фірми – фінансовий стан підприємства, господарська діяльність котрого забезпечує у нормальних умовах виконання всіх його зобов'язань перед працівниками, іншими організаціями, державою, завдяки достатнім доходам і відповідністю доходів і витрат» [6, с. 783].

Г. В. Савицька зазначає, що фінансова стійкість є здатністю підприємства функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу активів та пасивів у мінливому внутрішньому середовищі, яка гарантує йому постійну платоспроможність у межах допустимого рівня ризику

[7]. Саме останнє твердження вказує на можливість використання зазначеного показника в динаміці.

На нашу думку, викладений огляд літературних джерел дає можливість стверджувати, що категорія «фінансовий стан» потребує уточнення, зокрема, вказує на практику використання її поряд із категоріями «фінансова позиція», «фінансове становище», «фінансова стійкість», «платоспроможність» тощо. Узагальнено зазначені категорії. Зрозуміло, що фінансова позиція – це статичний показник і не розкриває повною мірою впливу поточного стану підприємства, організації, установи на подальшу його діяльність, оскільки не відображає співвідношення активів та пасивів, на відміну від сентенції «фінансове становище» чи «фінансовий стан».

Розглянемо трактування поняття «фінансовий стан» через призму його використання в платіжних системах. Платіжні системи належать до великих відкритих динамічних систем. Системний підхід до їхнього дослідження передбачає вивчення окремих елементів (у т. ч. і членів) у взаємодії та взаємозв'язку. Суб'єкти платіжних систем вступають у фінансові відносини в процесі проведення розрахунків, а отже, фінансовий стан кожного з них може вплинути на інших. Водночас, оскільки платіжні системи є відкритими, не можна усунути негативний вплив зовнішніх чинників на діяльність їх учасників.

Основною метою створення та функціонування платіжної системи є здійснення остаточного розрахунку між її членами в повній сумі та у визначений час. Саме тому фінансовий стан учасника платіжної системи доцільно подати через систему показників платоспроможності та ліквідності, які, у свою чергу, обчислюються шляхом узгодження активів та зобов'язань за строками і валютами.

Оскільки ми вважаємо, що доцільно застосовувати універсальний підхід до оцінки фінансового стану, перелік показників має бути прийнятним (у межах від 4 до 10) та відображати можливість членів платіжних систем розрахуватися за своїми зобов'язаннями вчасно та в повній сумі. Час остаточного розрахунку визначається видом платіжної системи. Так, платіжні системи, що діють на валовій основі, визначають час остаточного розрахунку як момент надходження до системи фінансового інструменту; системи, що діють на чистій основі, час остаточного розрахунку визначають своїми правилами.

Також нами не виключається визначення єдиного показника, який характеризуватиме фінансовий стан, причому він має бути інтегральним і відображати межу ризику виходу кожного зі складових показників за встановлені межі.

Отже, зазначимо, що оцінку фінансового стану членів платіжних систем слід проводити як на конкретний момент часу (статично), так і в динаміці, адже лише таким чином можливо попередньо виявити та усунути причини фінансових ризиків.

Якщо фінансовий стан члена платіжної системи незадовільний, його участь у здійсненні платежів може призвести до виникнення ризиків, тобто варто погодитися з думками науковців про те, що фінансо-

вий стан має бути добрим і може ототожнюватись із фінансовою стійкістю.

Визначення міри ризику на певний момент часу визначається співвідношенням між залишком на рахунок члена у платіжній системі та сумою, яку він має сплатити. Якщо ж рівень ризику визначається в динаміці, у чисельник додатково вводиться сума надходжень на рахунок за розрахунковий період. У будь-якому разі, якщо таке співвідношення менше від одиниці, існує ризик невиконання зобов'язань чи невчасного їх здійснення.

Для встановлення меж можливого ризику в платіжній системі слід провести аналіз зазначених показників для всіх членів платіжних систем і визначити допустиме значення співвідношення. Це значення може бути меншим від одиниці, адже існує можливість того, що внаслідок реструктуризації активів чи отримання кредиту учасник розрахунків збільшить кількість коштів на своєму рахунку в платіжній системі, власне, для цього й визначаються показники, що характеризують фінансовий стан.

Якщо ж рівень ризику високий, членові платіжної системи може бути відмовлено у виконанні поточних розрахунків до моменту поліпшення фінансового стану (призупинено членство) чи, як крайня міра, припинено його участь у даній платіжній системі. Також з метою обмеження ризику використовуються додаткові заходи [8]:

- кількісне обмеження платежів як у загальній сумі, так і стосовно окремих кореспондентів;
- проведення протягом розрахункового періоду кількох розрахункових циклів задля оперативного отримання інформації про достатність коштів для виконання зобов'язань;
- встановлення пріоритетів платежів, які дозволяють за недостатності ресурсів відхилити саме ті документи, що мають нижчий пріоритет;
- гарантування платежів шляхом встановлення норм обов'язкових резервів, застави високоліквідних активів, розподілу ризику серед інших учасників тощо.

Таким чином, найбільш доцільними визначеннями категорії «фінансовий стан» у сенсі її застосування до оцінки діяльності членів платіжних систем, на нашу думку, введені М. Я. Коробовим та Г. В. Савицькою.

Висновки.

1. Трактування категорії «фінансовий стан» подамо у прикладному аспекті досліджуваної предметної області таким чином: «Фінансовий стан члена платіжної системи характеризується системою показників (інтегральним показником), які визначають достатність фінансових ресурсів для повного виконання зобов'язань за розрахунками у платіжній системі у визначений час у межах допустимого рівня ризику».

2. Оцінка фінансового стану може бути як статичною, так і динамічною, залежно від типу платіжної системи та потреб управління ризиками.

3. При оцінці обов'язково слід урахувувати рівень ризику неплатежу (невчасного розрахунку) та можливість управління цим ризиком.

Список використаної літератури

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. – К.: Ника-Центр, Эльга, 1999. – Т. 2. – 511 с.
2. Баканов М. И., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 416 с.
3. Финансовый менеджмент: Учебник для вузов / Г. Б. Поляк, И. А. Акодис, Т. А. Краева; Под ред. проф. Г. Б. Поляка. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 518 с.
4. Большой экономический словарь: 22 000 терминов / Под ред. А. Н. Азрилиян. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Ин-т новой экономики, 1999. – 1248 с.
5. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посібник. – К.: Знання, 2000. – 378 с.
6. Большой экономический словарь / Сост. А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 1999. – 895 с.
7. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Мн.: Новое знание, 2002. – 704 с.
8. Платіжні системи: Навч. посібник для студентів вищ. закладів освіти / В. А. Ющенко, А. С. Савченко, С. Л. Цокол, І. М. Новак, В. П. Страхарчук. – К.: Либідь, 1998. – 416 с.

Summary. In the article is analysed the interpretation of the term «financial position» by scientists. Specified is its implementation for evaluation of the activity of members of payment systems.

Keywords: payment system, member of payment system, financial situation, financial position financial capability, level of the risk, measure of the limit of risk.